

tech s důrazem na konkrétní vyjádření uplynulého času – minulosti. Logicky následuje další kapitola analyzující závěrečné formule slovinských pohádek, k čemuž autorka použila vybrané sbírky textů. Vše je doplněno množstvím příkladů. Poté autorka přistupuje k problematice individuální poetiky a na základě vybraných příkladů z archivních sbírek uvažuje o možnosti pojetí lidové slovesnosti jako specifického studia umění mluveného slova v souladu s teorií polského folkloristy Jerzyho Bartmińskiego. Hovoří se tedy o rozbořech jazykových prostředků, které vypravěči používali, o melodické i metrické stránce podání apod. Navazuje kapitola *Poetika variant*, v níž se řeší mechanismy textové stabilizace, možnosti improvizace a další způsoby uchovávání i vari-

ování tradičních vyprávění. Úvahy jsou opět podpořeny konkrétními textovými ukázkami (např. šest variant příběhů Palečka). Publikaci pak uzavírá kapitola s analýzou poetiky lidové balady o nešťastných milencích s důrazem na zobrazení a popisy květin.

Po shrnujícím závěru následuje anglické resumé, seznam pramenů a literatury.

Tato publikace opět dobře ukazuje, jak široké jsou možnosti teoretické práce se slovesným folklorem. Způsobů a oblastí, jimiž se lze v tomto směru zabývat, je opravdu mnoho a Marija Stanonik se na některé z nich dlouhodoběji zaměřuje zejména ve vztahu ke slovinskému prostředí a lidové tradici. Kniha je tak bezpochyby velmi inspirativní i pro česká folkloristická bádání.

*Jaroslav Otčenášek (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha)*

**Marek Jakoubek. Antropologie a etnicita. Fakta, mýty a kognice: O etnicitě pro mírně pokročilé. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2024. 117 s. ISBN 978-80-7325594-7**

Marek Jakoubek se studiu etnicity věnuje dlouhodobě. V recenzované publikaci navazuje na svou knihu vydanou v roce 2019 (Eriksen, Thomas Hylland – Jakoubek, Marek (eds.). *Ethnic groups and boundaries today: a legacy of fifty years*. London: Routledge a čtenářům nabízí dílo, které se – nutno dodat, že i překvapivě – snaží spíše demytologizovat

teze ze zmíněné knihy (de facto sborníku z workshopu).

Kniha *Antropologie a etnicita. Fakta, mýty a kognice: O etnicitě pro mírně pokročilé* je složena z textů věnujících se epistemologickému rozboru Barthova teoretického přístupu a zřejmě i z tohoto důvodu byl zvolen učebnicový podtitul „o etnicitě pro mírně pokročilé“. Texty totiž

nenabízí empirické poznatky dokreslující nebo potvrzující určitou analýzu etnických vztahů v určitém koutě světa, ale zkoumány jsou okolnosti vzniku, působení i dopadu Barthova teoretického příspěvku pro studium etnicity. Kniha se tak věnuje širšímu kontextu příčin slávy Barthova přístupu.

Samotný Fredrik Barth (1928–2016) je díky svému interakcionistickému, transakcionalistickému, anebo také konstruktivistickému přístupu (koneckonců možných přívlastků je mnohem více, jak také Marek Jakoubek ve své knize dokazuje) vnímán jako skutečný průkopník studia etnických vztahů. V předbarthovském období – zcela oprávněně lze uvažovat o éře „před Barthem“ a „po Barthovi“ – se etnické skupiny studovaly jako entity definovatelné objektivními atributy kultury i jazyka. To ukazuje i John Sydenham Furnivall (1878–1960). Tento britský učenec sice vystudoval přírodní vědy, ale jeho studijní zaměření mu nečinilo žádné potíže v tom, aby se (stejně jako mnozí další učenci z konce 19. a počátku 20. století, kteří původně studovali přírodní vědy) věnoval historickým, sociálním a kulturním fenoménům. Furnivall se zaměřil na studium jihovýchodní Asie. V jeho podání byly tamější etnické skupiny exkluzivními amalgámy náboženství, kultury, způsobu života a jazyka. S jinými etnickými skupinami sice mohly udržovat ekonomické vztahy, ale totéž už

nelze tvrdit o vztazích sociálních. Jinými slovy, v podání Furnivalla jsou etnické skupiny natolik exkluzivním a ohraničeným skupinovým fenoménem, že nedochází k významotvorným sociálním setkáváním s jinými etniky, ačkoliv mohou etnické skupiny žít v jedné společnosti pod nadvládou politické autority. Ale co více – jsou to právě objektivní hlediska náboženství, jazyka, kultury a způsobu života, které etnickou příslušnost definují. A byl to právě přístup Fredrika Bartha, který nabízí odlišné pojetí etnicity – nemohou to být kulturní znaky, jazyk nebo náboženství samotné, které by objektivně determinovaly etnickou příslušnost, protože individuální jednání aktérů nám ukazuje, že členství v etnických skupinách je prostupné. Zcela v intencích doby (60. léta 20. století) tak Fredrik Barth zavedl přístup, který se zodpovídá subjektivnímu vnímání. Jelikož je tento přístup platný až do dnešní doby, dá se usuzovat, že v postbarthovské éře je Barthova kniha a zejména jeho Předmluva zcela právem velmi citovaná. Vliv publikace je rozsáhlý a významný a celá následující generace antropologicky orientovaných badatelů opravdu hojně na Bartha odkazuje. Marek Jakoubek se však snaží reálný přínos knihy demytologizovat a poukazuje na to, za jakých podmínek se stala kniha *Ethnic Groups and Boundaries* a její Předmluva natolik slavnou a citovanou, až je citace „Barth 1969“ spíše vyprázdněná a nadužívaná.

Kniha je rozdělena do pěti kapitol a v příloze je uveden text Axela Sommerfelta *Mezietnické vzťahy v Tóru: Vybrané momenty*, který nakonec nebyl do publikace *Ethnic Groups and Boundaries* zařazen, ačkoliv v ní měl být zveřejněn. V první kapitole se Marek Jakoubek věnuje okolnostem formujícím přístup Fredrika Bartha. Uvádí, že Barthova Předmluva z *Ethnic Groups and Boundaries* nebyla ve své době až natolik revoluční, jak by se optikou dnešní doby mohlo zdát. Již před publikováním *Ethnic Groups and Boundaries* si byla celá řada autorů vědoma toho, že etnicita překračuje kulturní prvky. Navíc, jak Marek Jakoubek dokládá, Barth se mohl u těchto autorů inspirovat, ať již svým studiem ve Velké Británii u Edmunda Leache, nebo u Michaele Moermana. *Ethnic Groups and Boundaries* tak nebyla v prvních letech po svém vydání vnímána jako inovativní, protože mnozí Barthovi současníci teoretické zakotvení jeho knihy zařadili k době poplatným tezím. Marek Jakoubek sice může i trochu spekulovat – dnes již nelze s absolutní jistotou určit, kde a jak Fredrik Barth skutečně získal nebo nezískal inspiraci –, nicméně zajímavě dokazuje, že pro legitimitu svých tezí si Fredrik Barth vybral snadný terč v podání Raoula Narolla, jehož „předbarthovské“ teze byly již dříve tvrdě odmítnuté. Kritickým odkazem na Raoula Narolla se tak Barth snažil legitimizovat své myšlenky (a snad je i upravit) tak,

aby vyznívaly skutečně inovativně. To mělo pomoci obecnému přijetí Barthových tezí a také naznačuje, proč se kniha stala tak slavnou. Zatímco mnohé jiné práce jiných autorů s podobnými „barthovskými“ myšlenkami zůstaly z různých důvodů v antropologickém proudu dějin pozapomenuté, Barthova kniha se stala skutečným fenoménem, ovšem díky již ustálenému podloží. Revolučnost knihy Fredrika Bartha je tak dána spíše dosahem a vlivem než inovátorským záměrem. Jakoubkova analýza tak poukazuje i na problematické body při konstruování dějin vědeckých oborů.

Na první kapitolu navazuje autor vysvětlením, proč a jak se práce Fredrika Bartha stala významnou. Na základě kritiky skupinovosti z pera Rogerse Brubakera rozebírá, že Barthovy teze podporují kognitivní skupinové očekávání čtenářů, a tím dosahují svého úspěchu. Ve třetí kapitole pak Marek Jakoubek uvádí, že „ritualizace“ citování Předmluvy Fredrika Bartha znamená, že „Barth 1969“ je prázdným a bezobsažným signifikantem. Mnoho autorů totiž automaticky přebírá citaci „Barth 1969“, aniž by četli původní text. Důvod je nasnadě – autoři tím legitimizují svou vědeckou erudici. Původní text, aniž by ho autoři nutně drželi v ruce, tak nabývá normativní povahy spojené s diskursem, čímž se dostáváme až k rituálnímu formátu zkratky etnicita = Barth 1969. Je pak samozřejmě nasnadě, že citována je z celé knihy

často pouze Předmluva, zatímco dopad textů ostatních autorů je spíše marginální. Jinými slovy, Marek Jakoubek hovoří o dosahu knihy *Ethnic Groups and Boundaries* tak, aby čtenáři nabídnul podklady pro zmenu uvažování nad touto knihou.

Poslední kapitola i samotná příloha se věnují Axelovi Sommerfeltovi, který byl sice přizván k publikaci v *Ethnic Groups and Boundaries*, ale jehož text nebyl publikován. Marek Jakoubek uvádí možný dopad případného publikování Sommerfeltovy práce na studium etnicity, a to zejména v kontextu vztahu mezi etnicitou, státem, politickou nadvládou, nacionalismem a etnickým konfliktem. Tato kapitola se dá chápat tak, že Marek Jakoubek dává prostor autorovi, který mohl přispět k poněkud odlišné rovině epistemologického uvažování o *Ethnic Groups and Boundaries*. Tím de facto Jakoubek pokračuje v objevování okolností a podmínek vzniku dané knihy.

Jakoubkova kniha je významným příspěvkem pro studium etnických vztahů a nabízí českému prostředí nový a neotřelý pohled na významovost publikace *Ethnic Groups and Boundaries*. Jakkoliv však můžeme připustit, že mnozí autoři používají citaci „Barth 1969“ automaticky

a ritualizovaně, Marek Jakoubek zároveň jaksí implicitně opomíjí, že jiná část autorů mohla knihu *Ethnic Groups and Boundaries* pečlivě pročítat a vyvozovat z ní své závěry. V obdobném duchu se nedá automaticky předpokládat (přestože to Marek Jakoubek připouští), ačkoliv se to zdá jako čistá utopie, že Fredrik Barth nemusel být o „předbarthovských“ autorech píšících o etnicitě dostatečně informován, respektive neznal jejich díla natolik, aby sám nevnímal svůj přístup jako inovativní. Tomuto bodu by bylo vhodné se blíže věnovat (Fredrika Bartha se již bohužel není možné zeptat). Tyto připomínky však neubírají recenzované knize na významu.

Marek Jakoubek svou knihou překvapivě poukazuje na mytologizující odkaz Fredrika Bartha. Publikace se přitom nevymezuje pouze vůči specifickým nuancím Barthova přístupu, ale díky rozboru knihy *Ethnic Groups and Boundaries* získává čtenář ucelenou perspektivu o přínosu knihy pro „postbarthovskou“ éru. Zároveň je Jakoubkova publikace rozvržena tak, aby poskytla nový a neotřelý pohled i akademikům, kteří se etnickými vztahy zabývají, a zároveň nabídla zamyšlení nad „konstrukcí“ dějin antropologie.

Luděk Jírka (PdF UHK, Hradec Králové)